

Fig. 11. Plan över anläggningar, konstruktioner och grävenheter i undersökningsområdets södra del. Skala 1:250.

Fig. 14. Plan över anläggningar, konstruktioner och grävenheter i undersökningsområdets mellersta och nordvästra delar. Skala 1:250.

Undersökningsområdets västra mellersta del

Framträdande i undersökningsområdets mellersta del i väster var ett ytmässigt stort kulturlager, A101 (fig. 14). A101 var oregelbundet format, upp till 0,25 meter tjockt och bestod av homogen gråbrun silt helt utan fynd. Kulturlagret överlagrade över 150 stycken anläggningar, mest stolphål och större nedgrävningar. Möjligen kan ett antal av dessa egentligen ha varit grävda genom A101, men inte syntes på dess yta.

Under de centrala delarna av A101 samt nordväst och nordost därom påträffades ett femtontal, relativt väl grupperade större nedgrävningar. Allmänt var dessa anläggningar cirka en till två meter stora, ett par stycken (A12129 och A10423) var dock drygt 3,5 respektive nio meter stora (bilaga 1, fig. 117 och 118). Ingen av nedgrävningarna var djupare än 0,6 meter. Fyllningarna var oftast mörka med kol och/eller sot, i drygt hälften fanns enstaka fynd såsom bränd lera, obrända och brända ben samt keramik. I A4600 och A16590 fanns ett tiotal upp till 0,3 meter stora huggna stenar (fig. 15) och i botten av A10423 kunde anses flera möjliga stolphål. Ett bränt sädeskorn av ospecificerad säd från A4600 har ¹⁴C-daterats till äldre bronsålder, Period II–III. A12471 daterades till yngre bronsålder, Period IV–VI, vid förundersökningen.

Under och i anslutning till den norra delen av A101 fanns även två större gropsystem, A9718 och A11767, bestående av flera sammanslagna nedgrävningar. Träkol från det största av dem, A11767, har ¹⁴C-daterats till slutet av senneolitikum–äldsta bronsålder.

Förmodligen kan merparten av de större nedgrävningarna och av gropsystemen under och i anslutningen till A101 hänföras till perioden senneolitikum–bronsålder. Dessa anläggningar torde avspegla bland annat täkter, avfallsdeponering och förvaring.

Ett fyrtiotal stolphål, ett störhål, en stolpfärgning och en härd under den norra delen av A101 utgör spåren efter ett 13×7,3 meter stort rektangulärt treskeppigt hus i närmast öst–västlig riktning, hus 6 (fig. 16). En ¹⁴C-datering på ett bränt sädeskorn av ospecificerad säd från ett av stolphålen tyder på att huset varit i bruk under folkvandringstid–äldre vendeltid, med betoning på den senare perioden.

Några meter norr om hus 6 har ytterligare ett trettiotal stolphål samt enstaka nedgrävningar och kulturlagerrester under eller i anslutning till A101 relaterats till fyra olika hus av varierande typ, storlek och väderriktning. Hus 20, hus 27 och hus 28 var treskeppiga byggnader medan hus 29 var ett litet fyrstolpshus. Inget av dessa har daterats genom ¹⁴C-analys, typologiska drag tyder dock att de trapetsoida hus 20 och hus 27 tillhör yngre bronsålder. Närheten till hus 6 och liknande drag vad gäller bockbredd

Fig. 15. Nedgrävningen A4600 under undersökning. Foto från söder av Charlotta Helgesson (U4454_34).

Fig. 16. Översik över hus 6. Hans Lindfors står och dokumenterar. Stolphålen är markerade med vita papperstallar, medan husets presumtiva utbredning framgår av den röda linjen. Observera gropsystemet A11767 i förgrunden och de vattenfyllda anläggningarna i husets mitt. Foto från ostnordost av Anton Seiler (U4454_192).

och yttre form kan indikera att hus 28 stått under 400–/600-talen. På grund av dess placering kan även hus 29 möjligen placeras i detta tidsspänn.

Huvuddelen av de övriga stolp- och störhålen som påträffades i eller under A101 har relaterats till flera hägnader (hägnad 1, 3, 4, 5 och 14). Närheten till och placeringen i förhållande till hus 6 antyder att hägnad 1 kan tillhöra yngsta folkvandringstid eller äldre vendeltid. Läget för de övriga hägnaderna tyder på att utgör spår efter ett sammanhängande hägnadssystem som ursprungligen omringat kulturlagret A101. Om detta är riktigt ligger det nära till hands att tolka A101 som en äldre odlingsyta.

Ett par stolphål har relaterats till en stolpkonstruktion (Stolpkonstruktion 5), i övrigt har resterande anläggningar i eller under A101, d.v.s. mindre nedgrävningar, ett par härdar samt isolerade stolp- och störhål, inte kopplats till särskilda konstruktioner.

Mellan den norra delen av A101 och den västra kanten av undersökningsområdet fanns, förutom tidigare nämnda nedgrävningar och gropsystem, ett åttiotal anläggningar. De flesta var stolphål men några kokgropar, kulturlagerrester och störhål samt en härd förekom också. De flesta av dessa har tolkats som hörande till fyra hus och en hägnad. Ett av husen, hus 4, var 19,6×4,6 meter stort, tvåskeppigt och närmast i nordsydlig riktning, med djupa takbärande stolphål (fig. 17). Hus 4 är ¹⁴C-daterat till senneolitikum,

Fig. 17. Det djupa stolphålet A13078 och stolpfärgningen A10942 i hus 4. Observera stenarna som använts som skoning längst ner i nedgrävningen. Foto från sydsydost av Anton Seiler (U4454_48).

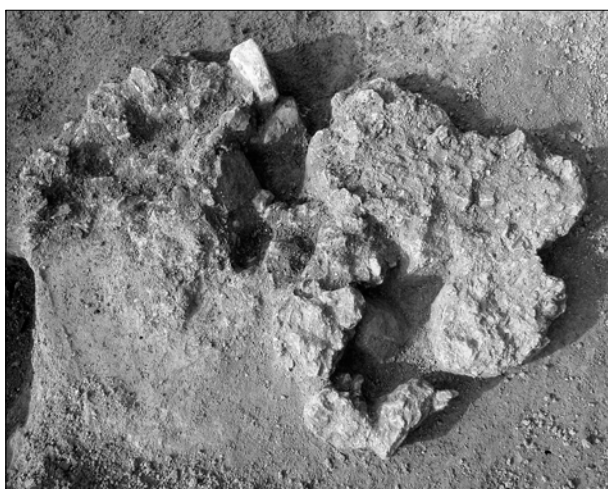

Fig. 18. Detaljfoto över lerplattan i ugnen A10238 i hus 22. Foto från nordnordost av Hans Lindfors (U4454_175).

genom ett bränt sädeskorn av ospecificerad säd från ett stolphål.

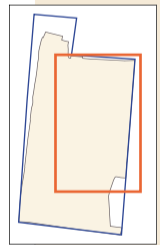
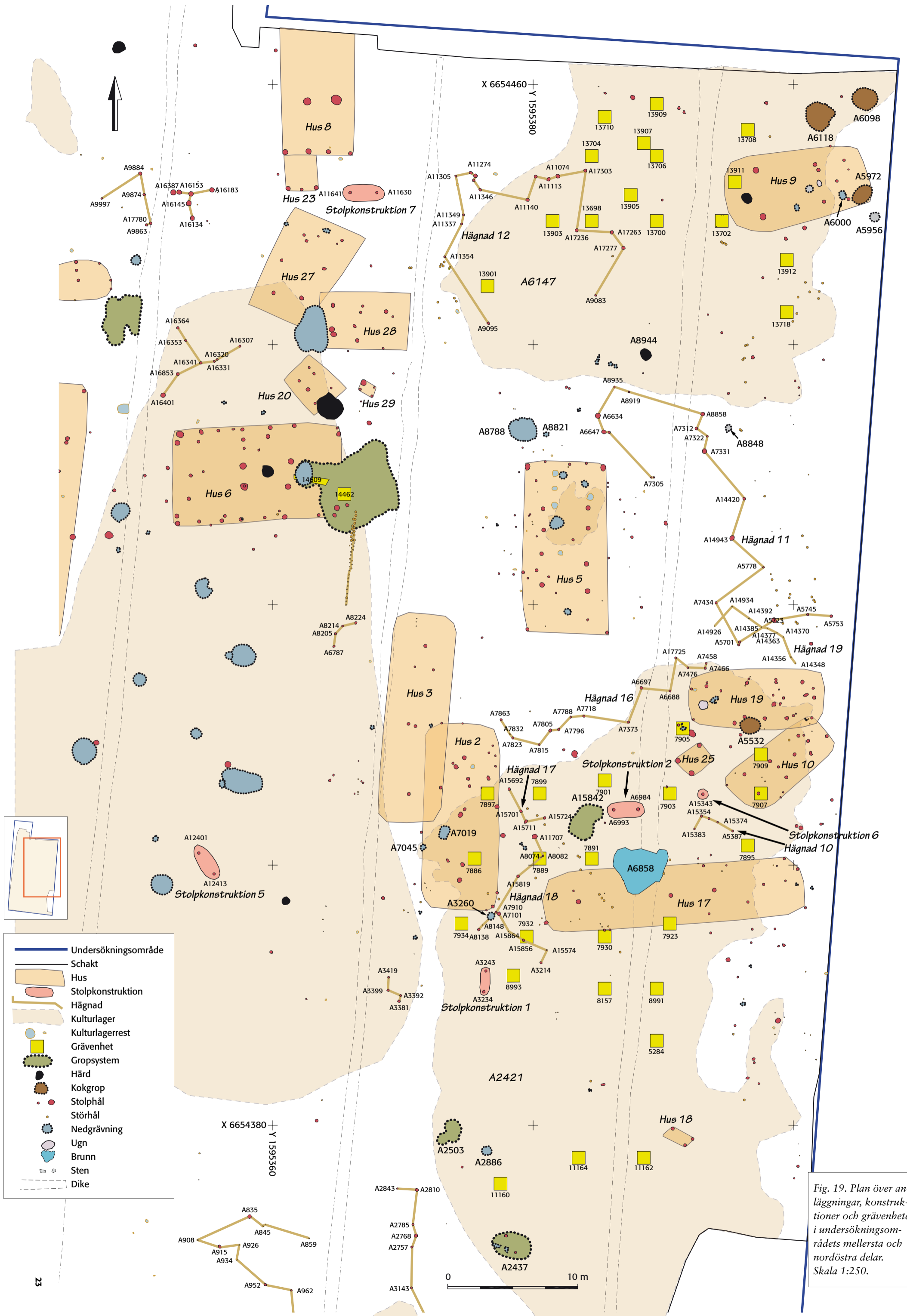
Intill hus 4 påträffades en mindre treskeppig byggnad, hus 31. Utbredning på detta är något osäkert men dess form kan ha varit trapetsoid. Flera typologiska drag antyder en datering till mellersta eller yngre bronsålder. Några meter norr om hus 31 fanns ytterligare en byggnad med liknande planlösning men i större format, hus 22. Värld att notera i detta hus är en centralt placerad ugn med väl bevarad bottenplatta av bränd lera (fig. 18). Liksom för hus 31 kan en datering till mellersta eller yngre bronsålder föreslås för hus 22. Strax öster därom påträffades en 5,4×3,1 meter stor oval byggnad med möjlig enskeppig konstruktion, hus 26. Hustypen är svåraterbar och byggnaden skulle kunna tillhöra perioden senneolitikum-äldre bronsålder lika väl som yngre bronsålder. Stolphålen i anslutning till den större nedgrävningen A10423 har tolkats som spår efter en hägnad, hägnad 15, medan resterande anläggningar såsom kokgroparna och härden får antas avspegla matlagingsrelaterade aktiviteter under främst bronsålder.

Undersökningsområdets östra mellersta del

Den ytmässigt största anläggningen i denna del av undersökningsområdet var ett cirka 58×28 meter stort kulturlager, A2421 (fig. 19). Lagret var från några centimeter till 0,28 meter tjockt, med de tjockaste partierna vid dess mitt. Det bestod av homogen gråbrun silt med inslag av enstaka skärviga och skörbrända stenar, sot och kol. Enstaka fynd såsom små bitar bränd lera, brända och obrända ben, keramik samt artefakter av bergart, brons och järn förekom också. I höjd med A2421 påträffades drygt 150 anläggningar, främst stolp och störhål med inslag av några nedgrävningar och gropsystem, en kokgrop och en möjlig brunn. Hälften av dessa anläggningar var synliga på ytan av kulturlagret, den andra hälften framkom under vid slutavbaningen. Förmodligen var flera av de undre anläggningarna egentligen grävda genom A2421, dock utan att vara synliga på lagrets yta.

I höjd med den södra delen av A2421 var anläggningstätheten låg. Där påträffades ett par upp till tre meter stora gropsystem (A2503 och A2437; fig. 20), en meterstor nedgrävning (A2886), ett tiotal stolphål och enstaka störhål. Tre stolphål har relaterats till ett fyrstolpshus, hus 18, och ytterligare två till en stolpkonstruktion (stolpkonstruktion 1). Enstaka anläggningar utan skönjbar koppling till någon konstruktion fanns också mellan kulturlagrets södra del och schaktkanten i öster.

Vid och i anslutning till den norra delen av A2421 var anläggningstätheten betydligt högre och sammanlagt har sju hus, sex hägnader och två stolpkon-

- Undersökningsområde
- Schakt
- Hus
- Stolpkonstruktion
- Hägnad
- Kulturlager
- Kulturlagerrest
- Grävenhet
- Gropsystem
- Härd
- Kokgrop
- Stolphål
- Störhål
- Nedgrävning
- Ugn
- Brunn
- Sten
- Dike

Fig. 19. Plan över anläggningar, konstruktioner och grävenheter i undersökningsrådets mellersta och nordöstra delar. Skala 1:250.

Fig. 20. Christian Gatti undersöker gropsystemet A2437. Foto från nordost av Anton Seiler (U4454_30).

Fig. 21. De takbärande stolphålen A6759, A6835 och A7203 i hus 3 efter snittning. Foton från söder av Christian Gatti (U4454_50–52).

Fig. 22. Översikt över hus 5. De takbärande anläggningarna och hörnstolphålen är markerade med vita papperstallrikar, medan busets presumtiva utbredning framgår av den röda linjen. Foto från söder av Charlotta Helgeson (U4454_103).

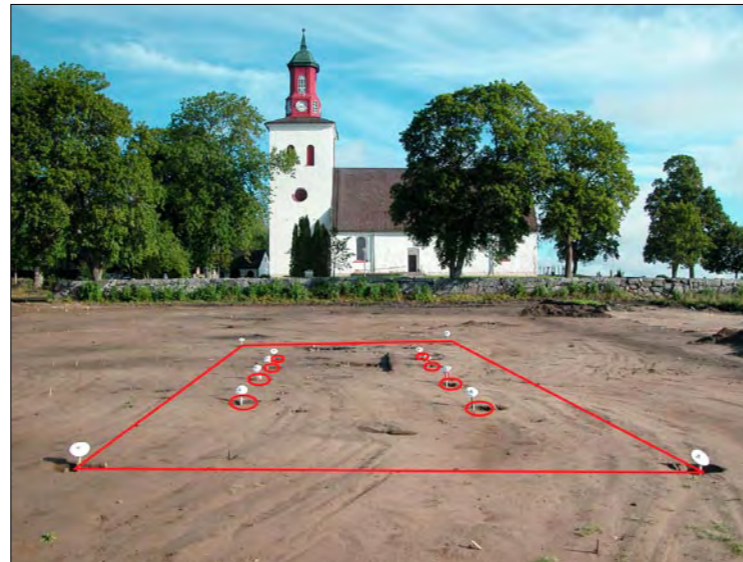

Fig. 24. Den möjliga brunnen A6858. Foto från söder av Fredrik Larsson (U4454_129).

Fig. 23. Stolphålen A15701, A15692 och A15711 i hägnad 17. Foton från väster av Fredrik Larsson (U4454_116–118).

Fig. 25. Gropsystemet A15842. Foto från nordväst av Fredrik Larsson (U4454_115).

struktioner kunnat lokaliseras. Två av husen, hus 2 och hus 3, var drygt 15×5 meter stora tvåskeppiga konstruktioner i närmast nordsydlig riktning som delvis överlagrade varandra. Byggnaderna hade förhållandevis djupa takbärande stolphål (fig. 21). ¹⁴C-daterade brända sädeskorn av vanligt skalkorn från ett par stolphål antyder att husen varit i bruk under senneolitikums sista skede eller under äldsta bronsålder. Tvärs över A2421 fanns även ett tredje mesulahus, hus 17, drygt 20×4,5 meter stort och närmast i öst-västlig riktning. Typologiska drag placerar hus 17 i samma tidsperiod som hus 2 och hus 3.

Vid den nordligaste delen av A2421 påträffades två treskeppiga hus som delvis överlagrade varandra. Hus 19 låg i öst-västlig riktning och var cirka 10,5×4,5 meter stort. Byggnaden är ¹⁴C-daterad genom ett bränt sädeskorn av emmervete från ett stolphål till yngre bronsålder, period V–VI. Hus 10, cirka 8,5×4 meter stort och i sydvästlig-nordöstlig riktning, kan av typologiska drag att döma förmodligen placeras i samma tidsskede. Fyrstolpshuset hus 25 strax väster därom är betydligt svårare att datera, den rumsliga placeringen i förhållande till hus 10 antyder dock en datering till yngre bronsålder.

Hus 5 var en drygt 13×6,5 meter stor byggnad i nordsydlig riktning belägen några meter norr om A2421 (fig. 22). Två brända sädeskorn av vanligt skalkorn respektive ospecificerat vete från två olika stolphål har ¹⁴C-daterats till intervallen 1740–1520 BC och 1870–1530 BC (kal. 2 σ). Detta innebär att hus 5 med god säkerhet kan antas ha stått under äldre bronsålder, Period I, möjligen något tidigare under senneolitikum.

Hägnad 17 och hägnad 18 verkar, av det rumsliga sambandet att döma, höra ihop med hus 2. Stolp- och störhålen i denna konstruktion var allmänt små, ett par av dem var dock betydligt kraftigare och avspeglar troligen någon form av grindstolpar i höjd med husets ingång (fig. 23).

Anläggningarna i hägnad 16 har undersökts endast i mindre omfattning, ett tydligt samband mellan denna hägnad och kulturlagrets norra begränsning samt hus 19 kan dock skönjas, vilket i så fall innebär en datering till yngre bronsålder. Till detta kronologiska skede skulle även hägnad 10, hägnad 19, stolpkonstruktion 2 och stolpkonstruktion 6, det sistnämnda bestående av ett enda kraftigt stolphål, kunna hänföras. Hägnad 11 har en osäker sträckning och låter sig inte dateras närmare än till senneolitikum-bronsålder, möjligen med betoning på äldre bronsålder med tanke på närheten till hus 5.

I höjd med hus 17 fanns en större nedgrävning grävd genom kulturlagret A2421 (A6858). Formen på dess sektion antyder att anläggningen, åtminstone från början, använts som brunn eller vattenhål (fig.

24). Ett ¹⁴C-daterat kolstycke från fyllningen placerar A6858 i bronsålderns allra sista skede eller i förromersk järnålder.

Nordväst om den möjliga brunnen påträffades ett drygt tre meter stort gropsystem (A15842; fig. 25) och några meter väster därom fanns ett flertal upp till en meter stora nedgrävningar. Nedgrävningar, varav en större (A8788), förekom också norr om hus 5, i övrigt kan noteras en härdgrop (A8848) invid hägnad 11 samt en kokgrop (A5532) i höjd med hus 10 och hus 19, vilken ¹⁴C-daterats till yngre bronsålder, Period V–VI, eller äldre förromersk järnålder. De övriga anläggningarna i undersökningsområdets östra mellersta del hade en anonym karaktär och har inte relaterats till några särskilda konstruktioner, de presenteras inte närmare här.

Sammanfattningsvis kan sägas att det aktuella området karakteriseras av två delar, en i söder med låg anläggningstäthet och en i norr med hög anläggningstäthet. Hus, stolpkonstruktioner och den allmänna anläggningsskildern tyder på att kulturlagret A2421 i huvudsak är ett boplatlager som bildats genom att antropogent material ackumulerats. Möjligen kan dess södra del också utgöras av fossil odlingsjord. De erhållna dateringarna pekar på en användningstid under senneolitikum-förromersk järnålder.

Undersökningsområdets nordöstra del

Undersökningsområdets nordöstra del dominerades av ett drygt 30×26 meter stort, oregelbundet format kulturlager, A6147 (fig. 19). Lagret var från några centimeter till 0,25 meter tjockt, med de tjockaste partierna i norr och de tunnaste i söder och sydost. Det bestod av homogen, mörk gråbrun silt med tämligen stort inslag av skärvigiga och skörbrända stenar, sot och kol. Enstaka fynd såsom små bitar bränd lera, brända och obrända ben, keramik samt artefakter av bergart, brons och järn förekom också. Sten och fynd förekom som regel i lagrets översta fem centimetrar, medan de lägre nivåerna var helt fyndtomma och övergick till ljusare flammig siltig sand. Karaktären och fyndbilden tyder på att A6147 i huvudsak är ett boplatlager, bildat genom att antropogent material ackumulerats. I höjd med A6147 påträffades ett hundratal anläggningar, främst stolp- och störhål med inslag av några nedgrävningar, kokgropar, härdgropar, härdar och en ugn. Cirka 60 % av dessa anläggningar var synliga på ytan av kulturlagret, de övriga framkom därunder vid slutavbaningen. Förmodligen var flera av de undre anläggningarna egentligen grävda genom A6147, dock utan att vara synliga på lagrets yta.

Ett femtontal anläggningar har relaterats till ett 11,1×5,5 meter stort treskeppigt hus med trapetsoid

Fig. 26. Kokgropen A6118 under utgrävning.
Foto från öster av Christian Gatti (U4454_86).

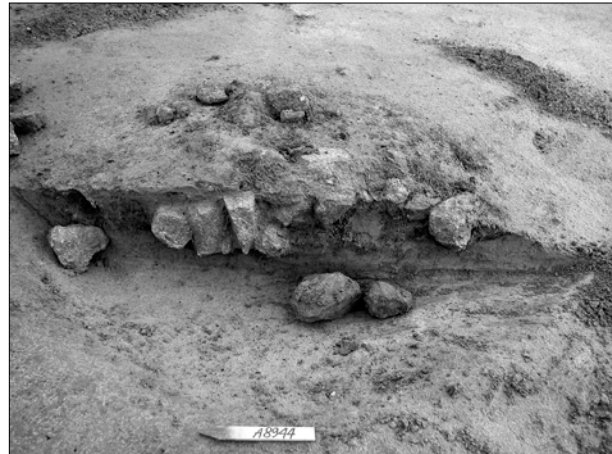

Fig. 27. Härden A8944 under utgrävning. Foto från söder av Charlotta Helgesson (U4454_97).

form och i sydsydvästlig–ostnordostlig riktning, hus 9. Byggnaden, som hade både en härd, en härdgrop och en ugn, kan typologiskt placeras i bronsålderns yngre delar. Invid huset fanns tre upp till 2,15 meter stora och 0,7 meter djupa kokgropar, på den plats talrika skärvestenar observerats i matjorden före undersökningen (se ovan). Anläggningarna var förhållandevis fyndrika (se nedan) och måste därför ha återanvänts som avfallsgropar. En av dem (A5972) urskilde sig genom att fyllningen verkade ha satt sig och pressat de nedre delarna mot sidorna (bilaga 1, fig. 115). En annan (A6118) innehöll en krets av 0,3–0,4 meter stora stenar, möjligen en sekundärt grävd stenkonstruktion (fig. 26, samt bilaga 1, fig. 116). Ett bränt sädeskorn av ospecificerad havre från A6118 har ¹⁴C-daterats till yngre bronsålder, period V–VI.

I höjd eller strax utanför hus 9 påträffades även en grund nedgrävning vars fyllning nästan helt utgjordes av obrända djurben (A6000) samt en härdgrop (A5956). Cirka 20 meter åt sydväst fanns även en kraftigt stensatt härd (A8944; fig. 27) samt några nedgrävningar.

Alla de ovannämnda anläggningarna, inklusive hus 9 med sin härd, härdgrop och ugn, är starka indikationer på att denna del av undersökningsområdet använts för matlagning under yngre bronsålder.

Ett tjugotal stolphål i höjd med den västra delen av kulturlagret A6147 har relaterats till en möjlig hägnad (hägnad 12), i övrigt finns det ingen anledning att fördjupa sig på resten av de mestadels isolerade anläggningarna.

Undersökningsområdets nordvästra del

I undersökningsområdets nordvästra del påträffades ett nittiotal anläggningar. De flesta var stolphål men enstaka härdar, kulturlagerrester, stolprester, rännor,

nedgrävningar samt ett kulturlager, en kokgrop och ett gropsystem fanns också (fig. 14).

Huvuddelen av dessa anläggningar har relaterats till fem hus och tre hägnader. Hus 7 var närmast rektangulärt, treskeppigt, 14,5×6,2 meter stort och beläget utmed schaktets västra kant. Ett obränt trästycke från ett stolphål, förmodligen en rest från en stolpe, har ¹⁴C-daterats till 630–770 e.Kr., d.v.s. mellersta och yngre vendeltid. Byggnaden tangerades av ett fyndrikt, 7,8×3,6 meter stort kulturlager (A8525; se även nedan), ¹⁴C-daterat till samma tidsintervall, dock med tillägg för äldsta vikingatid. Läget och fyndbilden tyder på att det rör sig om ett tramplager utanför husets ena ingång. I söder flankerades hus 7 dessutom av ett fyrstolpshus, hus 21. En ¹⁴C-datering utförd på ett bränt sädeskorn av ospecificerad säd placerar denna lilla byggnad i senneolitikums sista skede eller i äldsta bronsålder. Det uppenbara rumsliga sambandet och symmetrin var gäller stolpsättningen talar dock om att hus 7 och hus 21 är samtida, med det senare som bör ses som ett annex till det förra. Hus 21 är således sannolikt vendeltida, den asynkrona dateringen kan förklaras av en trolig inblandning av betydligt äldre material.

Cirka 17 meter öster om hus 7 påträffades delar av ett annat treskeppigt hus, hus 8. Byggnaden fortsatte i norr under bogårdsmuren, de framträdande delarna i form av en gavel och ett bockpar är dock starka indikationer på att den varit extremt lik sin granne i väster, både var gäller storlek och stolpsättning. En stolprest av en minst 30 år gammal tall har ¹⁴C-daterats till 680–775 e.Kr. (kal. 2 σ), d.v.s. yngre vendeltid (fig. 28). En rad av tre stolphål antyder att hus 8 haft någon form av mindre tillbyggnad i söder, hus 23. Dessutom kan man ana, av placeringen att döma, att en stolpkonstruktion bestående av två stolphål (Stolpkonstruktion 7) på något sätt hört ihop

Fig. 28. Stolphålet A11900 i hus 8 efter snittning. En del av stolpresten A13270 syns i sektionen, medan resten i form av träflisor redan plockats upp. Foto från sydsydväst av Anton Seiler (U4454_49).

med hus 8. Sammantaget tyder de slående likheterna vad gäller planlösning, stolpsättning, läge i terrängen och datering att hus 7 och hus 8 med respektive tillbyggnad stått exakt samtidigt.

Ett tjugotal stolphål belägna mellan hus 21 och hus 23 samt nordost om hus 7 har tolkats som spår efter ett fyrstolpshus (hus 13) och tre hägnader (hägnad 7–9). Lämningarnas rumsliga fördelning antyder en samtidighet med de närbelägna treskeppiga husen, vilket innebär att en datering till mellersta eller yngre vendeltid bör gälla även för dem.

I området fanns dessutom ett antal spridda anläggningar som inte relaterats till någon form av stolpskonstruktion. En centralt placerad härd (A12753) skulle av läge att döma kunna härledas till det vendeltida skedet medan en nedgrävning (A15517; fig. 29), en kokgrop (A15529) och ett gropsystem (A16060; fig. 30), samtliga förhållandevis djupa och väl grupperade vid schaktets norra kant, kan tillsammans avspejla aktiviteter från bronsålder.

Fig. 30. Gropsystemet A16060 efter snittning. Observera stolphålet A201130 i mitten. Foto från söder av Hans Lindfors (U4454_159).

Fig. 29. Nedgrävningen A15517 efter snittning. Foto från väster av Christian Gatti (U4454_154).

Undersökningsområdets nordligaste del

Som tidigare nämnts blev undersökningsområdets nordligaste del väster om bogårdsmuren inte undersökt i sin helhet, detta på grund av befintliga träd och en modern brunn (A13378) samt säkerhetsavstånd till muren. I den mindre ytan som kunde öppnas uppvisade lämningarna en oanad stratigrafi och mångfald.

Överst under grästorven påträffades ett brunt, 0,35–0,55 meter tjockt humöst kulturlager med inslag av kol och sot, A102 (fig. 31). Lagret verkade omrört och innehöll mycket skrot och tegel, det recenta materialet var dock betydligt ovanligare mot de lägre nivåerna. Förmodligen är A102 ett resultat av åkerbruket som skedde tillfälligt på platsen i början av 1800-talet, kombinerat med att avfall deponerats där under modern tid.

A102 överlagrade ett antal arkeologiska objekt som relaterats till två olika klockgjutningsanläggningar samt ett äldre kulturlager, A13216. I den ena klockgjutningsanläggningen (A83) ingick huvudsakligen en ugn (A19294) och en klockgjutningsgrop (A18935) som båda fortsatte i norr och väster utanför undersökningsområdet (fig. 32). Ugnen bestod av en stenpackning som förmodligen fungerat som fundament samt av en inre rektangulär kammare. Gropen var 1,8 meter djup med en diameter som kan uppskattas till cirka tre meter, dess fyllning var hårt packad och heterogen med en dominans av lera, humös jord och sten (fig. 33). Längst ner i gropen var fundamentet på vilket gjutformen ursprungligen stått bevarat (fig. 34). Ett ¹⁴C-daterat ofullständigt bränt trästycke från ett kollager i gropens botten tyder på att klockgjutningen ägt rum mellan 1400-talet och 1600-talets början, d.v.s. under senmedeltid eller tidig efterreformatorisk tid.

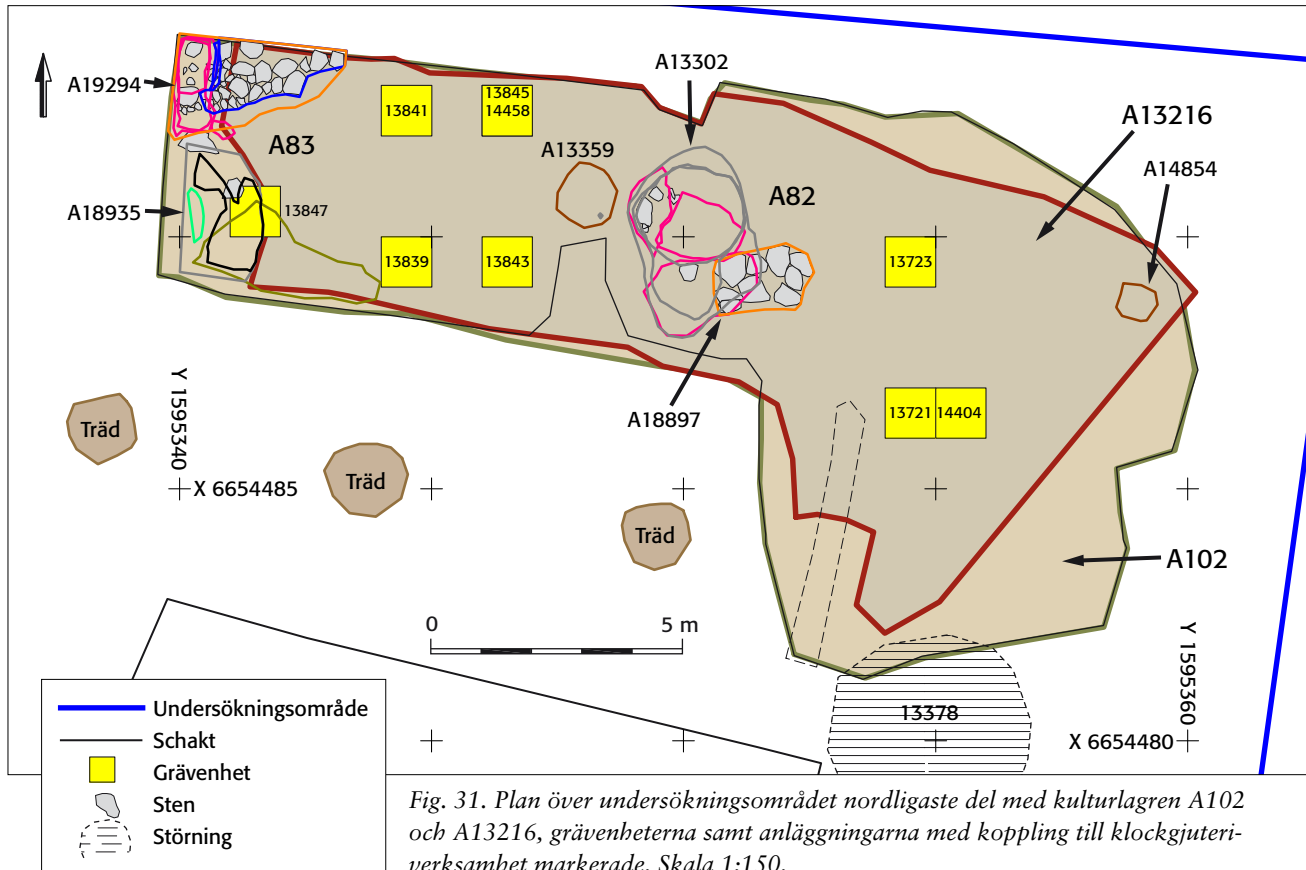

Fig. 32. (t.v.) Översikt över den yngre klockgjutningsanläggningen. I förgrunden syns ugnen A19214 med stenfundament och inre kammare, i bakgrunden kan man ana konturen på klockgjutningsgropen A18935. Foto från norr av Eva Hjärthner-Holdar (U4454_229).

Fig. 34. Fundamentet till gjutformen, A19412. Observera böljet av hårt bränt beige lera som omgav konstruktionen av tegelstenar. Foto från öster av Anton Seiler (U4454_248).

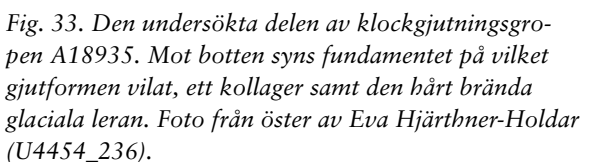

Fig. 33. Den undersökta delen av klockgjutningsgropen A18935. Mot botten syns fundamentet på vilket gjutformen vilat, ett kollager samt den hårt brända glaciala leran. Foto från öster av Eva Hjärthner-Holdar (U4454_236).

Fig. 35. De översta delarna av klockgjutningsanläggningen A82. Annika Willim mäter in klockgjutningsgropens utbredning medan Eva Hjärthner-Holdar övervakar det pågående arbetet. Observera den ljusare cirkeln någon meter framför Eva, vilken motsvarar lerupplaget A13359. Foto från söder av Håkan Svensson (U4454_70).

I den andra klockgjutningsanläggningen (A82) ingick en ugn (A18897), en klockgjutningsgrop (A13302) och två lerupplag (A13359 och A14854), samtliga grävda genom det underliggande kulturlagret A13216 (fig. 35–37). Av ugnen återstod fundamentet i form av en närmast rektangulär enskiktad stenpackning. Gropen var cirka två meter i diameter, 1,2 meter djup

och hade en lerig fyllning med inslag bränd lera och Cu-smältor. I den övre delen fanns flera liggande och trasiga bearbetade kalkstenar som möjligen fungerat som stöd för en hävanordning. Lerupplagen var nedgrävningar fyllda med ren och kompakt ljusgul lera. Träkol från ett fragment av ugnsvägg har ¹⁴C-daterats till 1180–1280 AD (kal. 2 σ), vilket indikerar att

Fig. 36a. Översikt över klockgjutningsanläggningen A82. I förgrunden syns fundamentet till ugnen A18897 och i bakgrunden klockgjutningsgropen A13302 under undersökning. Observera kulturlagret A13216 genom vilket anläggningarna är grävda. Foto från sydsydost av Eva Hjärthner-Holdar (U4454_220).

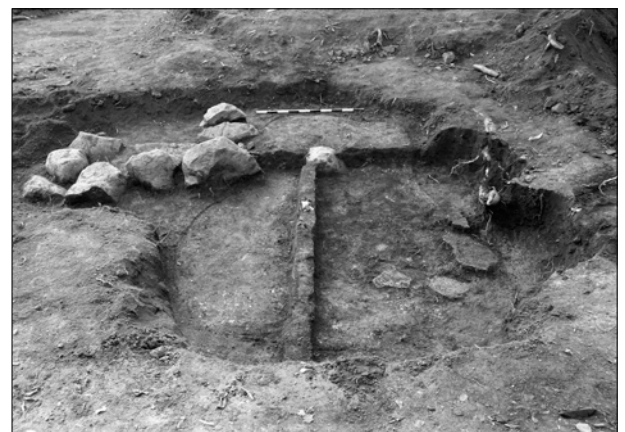

Fig. 36b. Översikt över klockgjutningsanläggningen A82. I förgrunden syns klockgjutningsgropen A13302 under undersökning och i bakgrunden fundamentet till ugnen A18897. Observera de flata kalkstenarna vid utkanten av A13302. Foto från norr av Eva Hjärthner-Holdar (U4454_227).

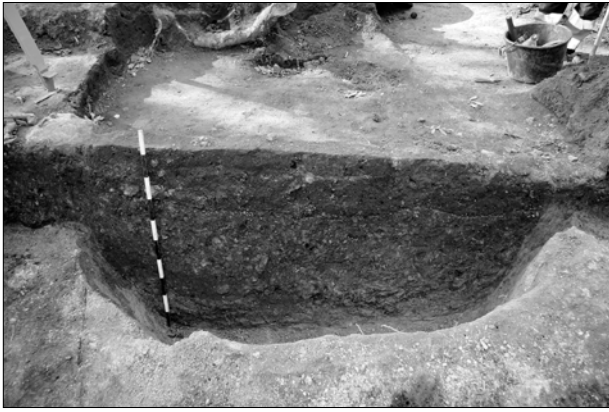

Fig. 37. Sektionen genom klockgjutningsgropan A13302. Foto från öster av Eva Hjärthner-Holder (U4454_251).

klockgjutningen ägt rum under 1100-talets slut eller under 1200-talet.

Det underliggande kulturlagret A13216 täckte i princip hela det nordligaste schaktet, med undantag för de västligaste delarna där det förstörts av klockgjutningsanläggningarna och i söder där marken var omrörd av ett dike och den recenta brunnen. Kulturlagret var mörkgrå till svart, drygt 0,4–0,5 meter tjockt och bestod av humös lerig silt. Skärvig och skörbränd sten förekom i tämligen stora mängder, i synnerhet i lagrets översta delar (fig. 38). Sot och kol fanns också, liksom enstaka fynd såsom brända och obrända ben, brända lera samt små mängder keramik. I flera av grävenheterna indikerade färg- och konsistensnyanser att anläggningarna i form av nedgrävningar eller stolphål fanns inom kulturlagret, utbredningen på dessa var dock ytterst svårt att fastställa.

I ett par fall påträffades dock stenskoningar som vittnade om att stolphål fanns i åtminstone lagrets nedre delar. Utan tvekan kan fastställas att A13216

Fig. 38. Grävenheten G13843 genom kulturlagret A13216. Mot botten syns kokgropan eller härden A18496. Foto från öster av Charlotta Helgesson (U4454_88).

är ett boplatlager, bildat genom kraftig ackumulering av antropogent material. När A13216 banats av påträffades cirka 25 underliggande anläggningar, huvudsakligen stolphål (fig. 39). I öster har dessa relaterats till två hus, hus 12 och hus 24. Dessa byggnader kan tolkas som två mindre fyrstolpshus men stolphålets storlek och stenskoningar talar om att lämningarna egentligen avspeglar två treskeppiga hus som fortsätter utanför det undersökta området.

Bränd säd från en stolphålsfyllning har ¹⁴C-daterats till 680–870 AD (kal. 2 σ), vilket antyder att husen kan placeras i yngre vendeltid eller äldre vikingatid. Mindre stolphål och en kokgropan eller härd i schaktets västra del torde vittna om ytterligare byggnader eller hägnader. Slutligen kan konstateras att dateringsunderlag och stratigrafiska iakttagelser indikerar att kulturlagret A13216 bildats under yngre järnålder och tidig medeltid, med en terminus ante quem runt 1200-talet.

Huslämningar

Tvåskeppiga hus

Sammanlagt har fem tvåskeppiga hus av mesulattyp påträffats, med dateringar som sträcker sig från senneolitikum till bronsålderns period II. Fyra av dem, hus 1, 2, 3 och 4 uppmärksammades i fält medan det femte, hus 17, upptäcktes senare under rapportarbetet. De förstnämnda husen har alla en snarlik orientering i närmast sydnordlig riktning, medan hus 17 avviker med en placering i närmast östvästlig riktning (fig. 40, tabell 2). Husen är också väldigt lika vad gäller ytan, med värden runt 80–90 m². Även här finns det dock ett undantag i form av hus 1, det yngsta mesulahuset, som är markant, cirka 30 % större.

Husen har tre eller fyra inre takbärande stolphål med inbördesavstånd som varierar mellan 3,4 och 7,1 meter. De flesta av dessa avstånd ligger inom intervallerna 4–4,4, 4,8–5,1 eller 6,3–6,4 meter, och lägger man husplanerna över varandra framgår tydligt att det finns en grundläggande överensstämmelse i byggnadernas stolpsättning. Hus 3 och 4 har även parvis ställda stolphål som skulle kunna indikera att de är hybridtyper med treskeppiga delar, under förutsättning att dessa stolphål egentligen inte avspeglar inre väggar. Ett återkommande drag är också att stolphålen efter de takbärande stolparna i de flesta fall är relativt djupa, detta är särskilt tydligt i hus 1 och 4. En till fyra mer eller mindre tydliga ingångar kan skönjas per hus. En viss tendens finns för placeringar vid mitten av husens långsidor men andra lägen närmare gavlarna kan inte uteslutas.

Byggnadernas storlek indikerar att de fungerat som boningshus med plats för åtminstone ett hushåll. Spåren efter sektioner är vaga men det är ändå troligt

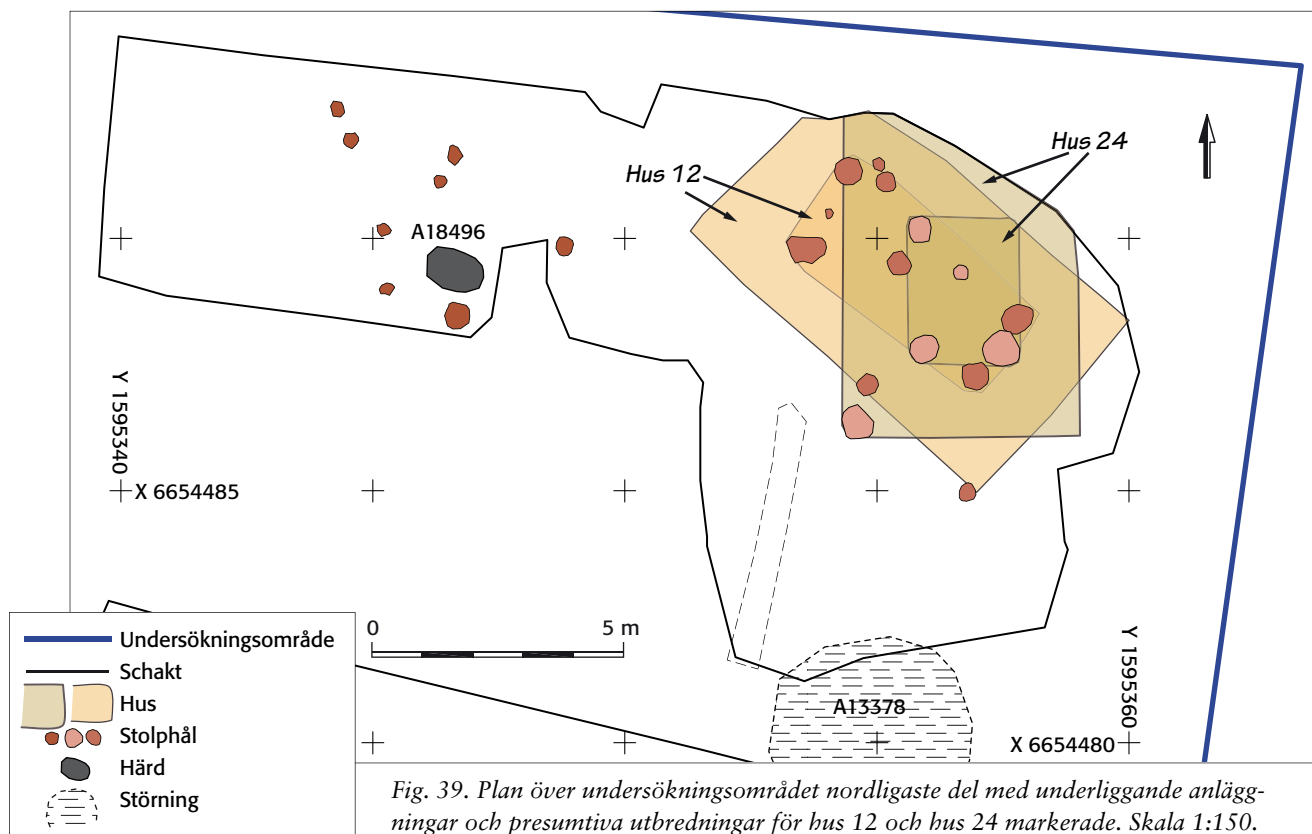

Fig. 39. Plan över undersökningsområdet nordligaste del med underliggande anläggningar och presumtiva utbredningar för hus 12 och hus 24 markerade. Skala 1:150.

att husen haft flera rum, varav några möjligen användes som ekonomidelar med inslag av installerade djur.

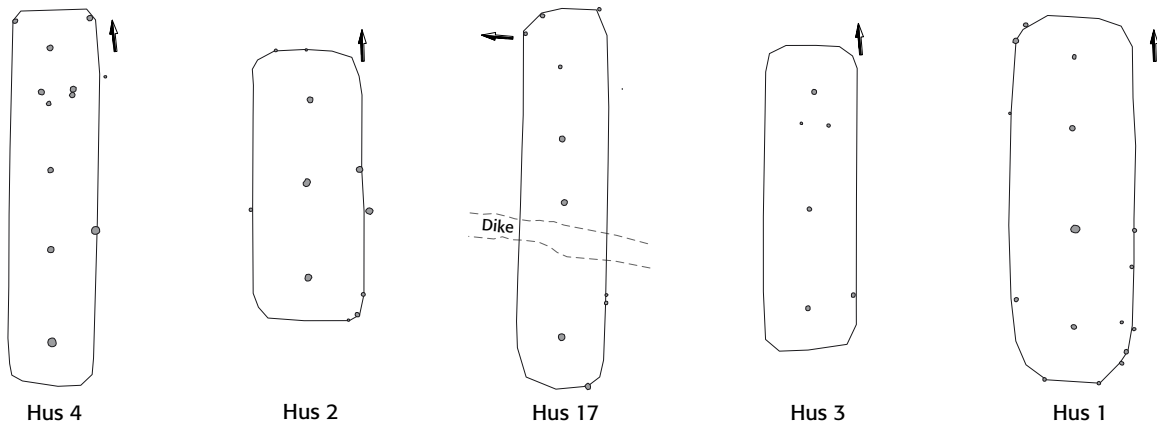
Paralleller till mesulahusen från Skuttunge finns i det sydiskandinaviska materialet, exempelvis uppvisar hus 1 och 2 goda överensstämmelser i både storlek och stolpsättning med hus I vid Egehøj på Djursland, Danmark respektive med hus 1 vid Glumslöv i Skåne (Artursson 2005:9ff och där anförd litteratur). Paralleller går även att hitta på närmare håll i Uppland och hus 2 och 4 påminner exempelvis om hus 2 i Forsa i Tensta socken (Fagerlund & Scheutz 2006:53ff) respektive om hus III i Annelund utanför Enköping (Fagerlund & Hamilton 1995:87ff). Vissa likheter finns också mellan hus 1 och två andra uppländska hus, nämligen hus 23 i Ryssgården i Tensta socken (Lindfors & Karlenby 2008:127f) och hus II i nyssnämnda Annelund (Fagerlund & Hamilton 1995:91ff).

Generellt kan konstateras att undersökningen genererat ett ovanligt stort antal tvåskeppiga hus från senneolitikum-äldre bronsålder. I Mälarenregionen kan egentligen få lokaler konkurrera med Skuttunge i detta avseende. Ryssgården, Annelund och Forsa har redan nämnts, Eriksborg i Skerike socken i Västmanland är ytterligare en (Karlenby m.fl. 2004) Kännetecknande och måhända unikt för Skuttungehusen är dock att de är genomgående tydliga och förhållandevis välbevarade, utan tveksamheter om att det verkligen rör sig om mesulakonstruktioner. Dessutom är samtliga utom ett daterade med ^{14}C -analyser utförda på brända sädeskorn, ett material med låg egenålder som ger precisare resultat. Slutligen kan nämnas att hus 4 är det näst äldsta mesulahuset i Mälarenregionen enligt de ^{14}C -dateringarna som utförts hittills. Endast hus II i Annelund har konstaterats vara äldre (Hamilton & Runeson 2003).

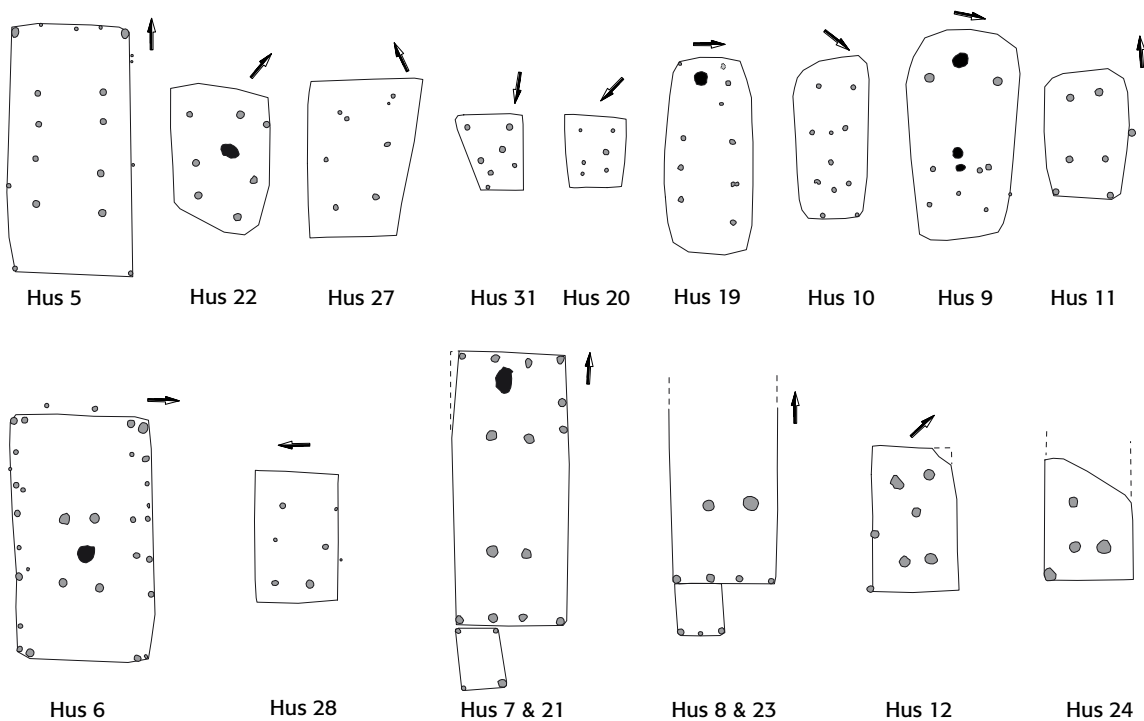
Tabell 2. Sammanfattande uppgifter kring mesulahusen från Skuttunge. Husen är placerade i förmodad kronologisk ordning.

Hus nr	Orientering	Yttre form	Storlek i meter	Yta i m ²	Ingångar	Andra detaljer	Datering
4	SSV–NNO	Raka långsidor, rundade gavlar	19,6×4,6	90	1?	Inre vägg?	2150–1770 BC (kal. 2 σ)
2	~ S–N	Raka långsidor, rundade gavlar	14,4×5,8	81	1–2		1900–1680 BC (kal. 2 σ)
17	VSV–OSO	Raka långsidor, rundade gavlar	19,9×4,5	89	4?	Inre vägg?	Senneolitikum-äldre bronsålder
3	~ S–N	Raka långsidor, rundade gavlar	16,1×4,9	77		Inre vägg?	1880–1610 BC (kal. 2 σ)
1	~ S–N	Lätt konvexa långsidor, rundade gavlar	19,4×6,6	119	3–4?	Inre vägg?	1630–1430 BC (kal. 2 σ)

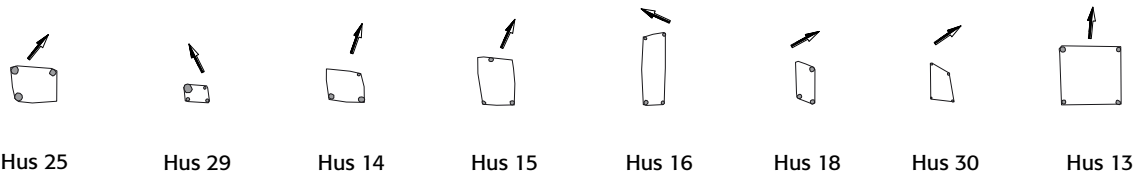
Tvåskeppiga hus

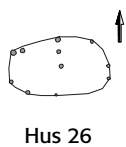
Treskeppiga hus

Fyrstolpshus

Övriga hustyper

- Stolphål
- Hård/ugn

Fig. 40. Översikt över samtliga hus från Skuttunge, grupperade efter typ. För tydlighetens skull har vissa anläggningar såsom kulturlagerresster och nedgrävningar undantagits från planerna. Hus 21 och 23 redovisas tillsammans hus 7 och 8 på grund av den uppenbara samhörigheten. Skala 1:400.

Treskeppiga hus

Drygt hälften av de påträffade husen, 15 stycken, är treskeppiga hus. Deras dateringar sträcker sig från allra yngsta senneolitisk tid till äldre vikingatid, d.v.s. över en nästan 3000 år lång period. Längden på det representerade tidsspännet samt strävan av att redovisa materialet i en strukturerad översikt är anledningarna till varför de treskeppiga husen fortsättningsvis behandlas i olika kronologiska grupper, som också motsvarar olika typer (tabell 3).

Den äldsta treskeppiga byggnaden är hus 5 som enligt två ¹⁴C-dateringar tillhör senneolitikums slutskede eller bronsålderns period I. Sannolikt har hus 5 haft åtminstone två sektioner, med en bostadsdel som avspeglas av ett golvlager och möjliga förvaringsgröpar i norr och en eventuell ekonomidel i söder. Huset kan hänföras till en inte alltför vanlig typ med fyra symmetriskt placerade bockpar som förekommer under äldre bronsålder eller något tidigare. Paralleller finns från Hagestad 44 och Fosie IV i Skåne, huset från skuttunge har dock varken nedsänkt golvyta eller takbärande mittstolpar som de exemplaren från Hagestad (Artursson 2005:26ff, 51ff med där anförd litteratur). Hus 5 tycks sakna motsvarigheter i det publicerade materialet från Uppland och Mälardalen, det verkar också som om byggnaden är det äldsta treskeppiga långhuset som påträffats i denna del av landet. Ett något äldre treskeppigt hus kan vara hus A från Sommaränge Skog i Viksta socken i Uppland (Forsman & Victor 2007), ¹⁴C-dateringarna för Skuttungehuset är dock långt mer övertygande.

Hus 20, 22, 27 och 31 har alla en divergerande, överbalanserad takbärande stolpsättning med förmodad trapetsoid yttre form som följd. Inga av dessa är ¹⁴C- eller fynddaterade, de är dock väl samlade inom undersökningsområdet och torde tillhöra samma kronologiska skede. Det rumsliga mönstret visar övertygande att husen hör ihop parvis, hus 22 med hus 31 och 27 med hus 20. Det ligger nära till hands att tolka de större konstruktionerna som boningshus, inte minst hus 22 som har en härd, och de mindre som ekonomibyggnader och/eller stall/fåhus. Något längre spannlängder vid husen bredaste delar talar om att dessa möjligen haft två sektioner. Hus med trapetsoid form i den takbärande konstruktionen finns under en lång period från cirka 1400-talet f.Kr. till åtminstone romersk järnålder. Den kortare varianten såsom exemplaren från den aktuella undersökningen verkar dock förekomma företrädesvis under mellersta och yngre bronsålder (Göthberg 2000:24ff; Artursson 2005:65ff; se även Karlenby 2008:79f). Som paralleller till Skuttungehusen kan nämnas hus 152 från Pryssgården i Östergötland (Borna-Ahlkvist m.fl. 1998:171), hus 9 från Tibble i Björklinge socken (Åberg & Svensson 2006:56f), hus 40 från Ekeby i

Vänge socken (Fagerlund 1999:165f), hus 6 från Vrå i Knivsta socken (Göthberg m.fl. 2002:58) samt hus 8 och 27 från Trekanten i (Gamla) Uppsala socken (Onsten-Molander & Wikborg 2006:84f, 108f). Varken hus 20, 22, 27 eller 31 från Skuttunge har daterats via ¹⁴C-analys eller förekomst av ledartefakter. Deras kronologiska tillhörighet till mellersta eller yngre bronsålder fastställs således främst på typologiska grunder, någonting som dock inte motsägs av boplatsen övergripande struktur.

Hus 9, 10 och 19 är mindre byggnader med rak eller närmast rak överbalanserad takbärande stolpsättning. Hus 19 är ¹⁴C-daterat till yngre bronsålder, en datering som enligt omgivande kontexter förmodligen även gäller för hus 10 och 19. Hus 10 har jämna spannlängder medan de två övriga har ett klart längre spann i den västra delen. Detta drag tillsammans med förekomsten av härdar och andra värme-/ljusgenererande anläggningar tyder på att husen kan ha haft flera sektioner, med en bostadsdel i väster och en ekonomidel och/eller stall/fåhus i öster. Stöd för detta påstående finner man också i det faktum att samtliga konstaterade ingångar är belägna i väster, längs den södra långsidan. Husen motsvarar närmast typ 3E enligt Karlenbys hustypologi (Karlenby 1994, 1996), en hustyp som verkar ha anknytning till främst yngre bronsålder. Paralleller till dessa hus är relativt talrika i landet, några är t.ex. hus 28 från Fosie IV (Artursson 2005:51ff och där anförd litteratur), hus 7b och 14 från Ryssgården i Tensta socken (Lindfors & Karlenby 2008:108ff), hus 7 från Skärna i (Gamla) Uppsala socken (Aspeborg & Östling 2007:36) samt hus 5 i Vallby i Tierps socken (Seiler 2005:61f.). Värt att notera är att hus 9 och 10 från Skuttunge har, förutom bockparen, även stolpar placerade i längdmittaxeln, något som innebär att dess östra delar är femskeppiga. Extrastolparna avspeglar möjligen förekomsten av loft för exempelvis förvaring av varor, eller möjligtvis boende (jfr Häringe-Frisberg m.fl. 2007:48ff).

Hus 11 tillhör en grupp av små byggnader med endast två bockpar som allmänt är svåra att datera. I detta fall talar dock den balanserade takbärande konstruktionen för en datering till förromersk järnålder, möjligen yngre bronsålder (jfr Göthberg 2000:24ff). Hus V från Toftanäs i Skåne (Göthberg m.fl. 1995:39) samt hus 11b från Ryssgården i Tensta socken (Lindfors & Karlenby 2008:115f), det förra från förromersk järnålder och det andra från bronsålderns period V, är väldigt lika Skuttungehuset vad gäller stolpsättningen.

De återstående sex treskeppiga husen, hus 6, 7, 8, 12, 24 och 28, har alla daterats till yngre järnålder, företrädesvis vendeltid. I fyra fall grundas dateringarna i första hand på ¹⁴C-analys, i resterande fall på kontextuell placering och typologiska drag. Tre hus

Tabell 3. Sammanfattande uppgifter kring de treskeppiga husen från Skuttunge.

Husen är placerade i förmodad kronologisk ordning.

Hus nr	Orientering	Yttre form	Storlek i meter	Yta i m ²	Ingångar	Andra detaljer	Datering
5	~ S-N	Rektangulär	13,2×6,5	85	4?	Golvlager, förvarings-/avfallsgröpar?	1870–1530 BC (kal. 2 σ) 1740–1520 BC (kal. 2 σ)
22	NV-SO	Trapetsoid	7,2×5,2	36	1?	Ugn, inre vägg?	Mellersta–yngre brå
27	SV-NO	Trapetsoid	8,3×4,8–5,9	45			Mellersta–yngre brå
31	SSO-NNV	Trapetsoid	4,1×2,4–3,5	12			Mellersta–yngre brå
20	NV-SO	Trapetsoid	3,8×2,8–3,3	12			Mellersta–yngre brå
19	V-Ö	Svagt konvexa långsidor, rundade gavlar (?)	10,4×4,6	44	1?	Ugn, inre vägg?	760–400 BC (kal. 2 σ)
10	SV-NO	Rektangulär med rundade hörn	8,4×3,8	31	1?	En rad av takbärare i husets längdaxel(?)	Yngre brå
9	VSV-ONO	Trapetsoid	11,1×5–6	57	1	Förvaringsgrop?, härd, härdgrop, ugn	Yngre brå
11	S-N	Rektangulär med rundade hörn	6,7×4,5	28	1?	Förvaringsgrop?	Förromersk jäå(?)
6	VSV-ONO	~ Rektangulär	13×7,3	94	2	Härd	545–620 AD (kal. 1 σ)
28	V-Ö	Rektangulär (?)	7×4,4	30			400–/600-tal?
7	NNV-SSO	~ Rektangulär	14,5×6,2	86	2	Härd	630–770 AD (kal. 2 σ)
8	NNV-SSO	~ Rektangulär	~×5,8		1?		680–775 AD (kal. 2 σ)
12	NV-SO	Rektangulär	7,6×4,6	33			Yngre jäå
24	N-S	~ Rektangulär	~×4,7	26			680–870 AD (kal. 2 σ)

behandlas inte närmare nedan, nämligen hus 12 och 24 som sannolikt är delar av större byggnader som fortsatte utanför schaktet, samt hus 28 som är osäkert och troligen ofullständigt. Hus 8 är också ofullständigt men uppenbara likheter med hus 7 medför att vissa antaganden kan göras vad gäller den del som saknas. Dessa två hus tillhör typ B5b enligt Göthbergs huskronologi, d.v.s. mindre hus från romersk järnålder–vendeltid med dels ett till tre bockpar, dels raka gavlar med fyra stolpar på rad (Göthberg 2000:76ff). Deras funktion antas vara ekonomirelaterad, vilket dock knappast gäller för Skuttungehusen. Placeringen kring ett tydligt gårdstun samt en härd i hus 7 är snarare tecken på att det i första hand handlar om boningshus. Hus 6 tillhör Göthbergs typ B5a, där den sista bokstaven indikerar att gavlarna kännetecknas av kraftiga hörnstolpar (Göthberg 2000:76f.). Även här föreslås en funktion som ekonomibygnad, hus 6 har dock en centralt placerad härd som högst sannolikt vittnar om att man bott där. Hustypen och gavlarnas utformning är egentligen äldre drag som uppträder redan under yngre romersk järnålder och folkvandringstid, exempelvis kan nämnas de romartida hus V från Görle i Frötuna socken (Eriksson 1995) och hus 10 från Ryssgården i Tensta socken (Lindfors & Karlenby 2008:112ff). Andra konstruktionselement såsom det låga antalet bockpar, den rektangulära formen, angränsande mindre hus och i hus 6:s fall förhållandevis kraftiga väggstolpar är dock snarare typiska för byggnader från järnålderns slut och medeltidens början. Vid denna tid sker nämligen

en successiv övergång från de treskeppiga flerfunktionella långhusen till en bebyggelse som domineras av mindre, enskeppiga byggnader med speciella funktioner (t.ex. Göthberg 1995:98ff; Gustafsson 2007; Qviström 2007). Värt att notera i Skuttunges fall är att denna utveckling verkar ha påbörjats tidigt, redan vid vendeltidens början av hus 6 att döma, vilket skulle kunna innebära att den samhälleliga bakgrunden varit gynnsam för innovationer (se nedan). Å andra sidan är boplatser från yngre järnålder som undersökts i östra Mellansverige än idag relativt få, varför jämförelsematerialet kan vara något missvisande. Parallellt till husen från Skuttunge är hus 16 och i viss mån hus 19 från Täby i Vänge socken (Göthberg 1999:111ff), hus 3 från Kättsta i Ärentuna socken (Gustafsson m.fl. 2005:39ff) samt hus 40 från Mälby i Tillinge socken (Beronius Jörpeland & Seiler ms), samtliga med dateringar som kretsar kring vikingatid. Den övergripande planlösningen i bebyggelsen från yngre vendeltid, där hus 7 och 8 tangeras av mindre uthus, har dock sin främsta motsvarighet i hus 6 och 8 från Vallby i Tierps socken, båda från övergången mellan förhistorisk och historisk tid (Seiler 2005:62ff).

Fyrstolpshus

Drygt en tredjedel av husmaterialet från Skuttunge består av s.k. fyrstolpshus, en hustyp som kännetecknas av fyra stolphål placerade i hörnen av en kvadratisk eller rektangulär konstruktion. Fyrstolpshus förekommer under större delar av brons- och järn-